

«Med ærbødig Hilsen . . . Knut Hamsun»

LARS FRODE LARSEN

Hamsunforskeren Lars Frode Larsen har kommet over Hamsuns folgebrev til Aftenposten da han sendte inn sin berømte nekrolog over Hitler, 4. mai 1945. Hvorfor skrev han den, på tross av sin negative vurdering av Hitlers person etter møtet mellom dem? Prøvde han selv å ta sitt liv i disse dagene da hele forferdeligheten endelig gikk opp for ham?

Mandag 30. april 1945 endte Adolf Hitler sine dager i bunkeren i Berlin. Dagen etter ble nyheten om førerens død kringkastet over tysk radio, og onsdag 2.5. kunne norske aviser bringe sensasjonen på sine førstesider.

De nærmere omstendigheter rundt dødsfallet – at han hadde begått selvmord osv. – var på dette tidspunkt ikke kjent for almenheten. Avisene bragte bare videre det som var blitt meddelt over tysk radio: at den tyske fører hadde dødd heltedøden i heroisk kamp mot bolsjevismen til det siste.

I nederlagets time fant de fleste Hitler-tilhengere det oppportant å nedtone sin beundring. De overlot den offentlige arena til andre og gikk under jorden med sine sympatier.

«Hitler var en reformatorisk skikkelse av høyeste rang, skrev Hamsun»

Den norske dikteren Knut Hamsun gjorde det motsatte. Nettopp da de personlige omkostninger ved å stå frem som Hitlers mann var størst, offentliggjorde han en rosende nekrolog over en mann som var Norges og den vestlige verdens kanskje mest forhatte. Den 7. mai 1945, på krigens siste dag i Norge, kunne man på førsteside av Aftenpostens aftenummer lese:

«Jeg er ikke verdig til å tale høyrøstet om Adolf Hitler, og til nogen sentimental Rørelse indbyder hans Liv og Gjerning ikke. Han var en Krieger for Menneskeheden og en Forkynder av Evangeliet om Ret for alle Nasjoner. Han var en reformatorisk Skikkelse av Høieste Rang, og hans historiske Skjebne var den, at han virket i en Tid av den eksempeløseste Raahed, som tilsiut fældte ham. Slik tør den almin-

delige Vesteuropæer se paa Adolf Hitler. Og vi, hans nære Tilhengere, bøier nu vaare Hoder ved hans Død. [signert] Knut Hamsun.»

Hvorfor offentliggjorde han dette? Var det utslag av idioti eller alderdomssvekkelse? Var det ren undergangsdrift – en masochistisk selvpining? Hvorfor holdt han ikke kjæft som alle andre? Og selv om han kanskje hadde et sterkere behov enn andre mennesker for å unngå å bli beskyldt for faneflukt, var det vel ikke påkrevet å svinge fanen fullt så friskt – i hvert fall ikke på dette tidspunkt?

«Nogen hadde vel Interesse av at hindre mig fra at svare!»

Mange har siden 1945 undret seg over og kommentert Hamsuns Hitler-nekrolog. Den er aldri blitt glemt. Da dikteren sendte sitt opus til Aftenposten, la han imidlertid ved en følgeskrivelse som hittil aldri er blitt satt på trykk. Dette historiske dokument, som kaster nytt lys over de omstendigheter den famøse nekrolog ble til under, har denne ordlyd:

«Hr. Redaktør Smith. Jeg er døv og kan ikke tale i Tf. De ringte mig op fra Reichskommissariat og fra N.T.B. og det blev uriktig svart herfra at jeg «hadde faldt i Trappen» – nogen hadde vel Interesse av at hindre mig fra at svare! Jeg sender disse Linjer om Hitler til Dem, om det ikke er for sent at komme med det nu. Jeg sender ogsaa til Reichskomm. Med ærbødig Hilsen Knut Hamsun». Hamsuns skrivelse er datert [fredag] 4. mai.

Hamsun er altså på Nørholm blitt oppringt fra Terbovens Reichskommissariat og fra Norsk Telegrambyrå med forespørsel om han ville avgi en uttalelse i forbindelse med Hitlers død. De øvrige familiemedlemmer som tok imot telefonhenvendelsene (hustruen Marie, sønnene Tore og Arild) – Hamsun selv var som han selv sa for døv til å ha særlig nytte av dette mediet – har tydeligvis fryktet hva deres stivnakke av en Pater familias kunne finne på å si.

De har ikke følt noen trang til å la ham legge løkken rundt både sin egen hals og deres. Det var nok av dem som var ute i slikt ærend. De har funnet på en passende unnskyldning overfor oppringerne – at han «hadde faldt i Trappen» og dessverre ikke var i stand til å uttale seg, og til Hamsun har de ikke sagt noe om det passerte.

Ulykken ville imidlertid at Hamsun på en eller annen måte oppdaget deres lille «falskspill». At noen i det stille forsøkte å sensurere ham – «nogen hadde vel Interesse av at hindre mig fra at svare» – har gjort ham rasende.

For å markere hvem som var førstkommanderende på families-

HAMSUNS NEKROLOG OVER HITLER: Halsstarrighet i meninger, irritasjon over andres inngripen, og andre tilfældigheder – dermed kom den famøse artikkelen på trykk.

kuten og hvor kommandolinjene gikk i det hamsunske hjem, har han følt et sterkt behov for å avgi en offentlig uttalelse nettopp i den sak han var blitt hindret i å uttale seg om – Adolf Hitlers død.

Hitler var ellers en mann han personlig hadde lite til overs for, spesielt etter sitt mislykte møte med ham i Berchtesgaden i juni 1943. «Det var ikke noe i ham. Bare rett nedenfra og opp,» sa Hamsun senere. Hadde Hamsun selv fått anledning til å svare på telefonene fra Reichskommissariat og N.T.B. eller i hvert fall blitt gjort oppmerksom på at henvendelsene var kommet, er det ikke sikkert han hadde forfattet noen Hitler-nekrolog i det hele tatt.

Nå sendte han sine minneord om denne «reformatoriske Skikkelse» til Aftenpostens daværende kulturredaktør Doery Smith – innsatt av tyskerne under unntakstilstanden i september 1941 og Hamsuns nærmeste kontaktperson og fortrolige i avisen.

«Det var ikke noe i ham. Bare rett nedenfra og opp, sa Hamsun om Hitler»

Hamsun er klar over at det han har skrevet, kanskje ikke vil nå trykkepressen i tide – «jeg sender disse Linjer!» om det ikke er for sent at komme med det nu – men Smith rakk det altså såvidt! Om Hamsun hadde ventet bare noen timer med sin forsendelse, ville innholdet garan-

tert ikke blitt offentliggjort. Doery Smith, som etter krigen, i perioden 1957–60, utga et tidsskrift han kalte Segelfoss Tidende – i hovedsak fylt med Hamsun-stoff, har selv beskrevet situasjonen i Aftenposten 7. mai 1945 – like før deadline for aftenummeret:

«På overflaten en dag som alle andre i redaksjonen. Manuskript sendes til den tyske sensur, manuskript havner i sjefsekretærens kurv på skrivebordet, for å ligge der til neste dags avis: Aftenpostens morgenummer 8. mai 1945. Avisen som aldri kom ut! . . .] Redaksjonsgutten kom med formliddagens post, og jeg kjente straks håndskriften på den lille, hvite konvolutten som lå øverst.

«Manuskriptet var noen timer senere blitt et av Aftenpostens mest berømte...»

I dag, etter Danmarks kapitulasjon? . . .] Manuskriptet var noen timer senere blitt et av Aftenpostens mest berømte.»

Et ønske fra Hamsuns side om å stå ved sine meninger uansett hva det kostet, et ønske om å gå ned med flagget til topps, gir oss – i kombinasjon med et mislykket forsøk på inngripen fra Hamsun-familiens side og tidsmessige tilfældigheder – bakgrunnsbildet for offentligjørelsen av Hamsuns Hitler-nekrolog.

Det fremgår av følgeskrivet at Hamsun også sendte sitt opus til Ter-

boven. Om Reichskommissar leste det før han sprenget seg selv i luften på Skaugum vites ikke.

Ting tyder imidlertid på at Hamsun gjorde forsøk på å skaffe seg ut av denne verden. I sin bok «Knut Hamsuns egen røst» (s. 77) har Christian Gjerloff gjengitt følgende fra sine samtaler med dikteren etter krigen: «Da hele forferdeligheten – endelig – i hans avsondrethet gikk opp for ham, satte han til livs alt han av sovemidlet kunne få tak i. Men våknet igjen, i rebelske oppkast. Neste dagen prøvde han å få tak i noe, men ble nektet.»

En notis i Aftenposten 14. mai 1945 støtter opp under dette hendelsesforløp. Her står det å lese at dikteren på Nørholm har tatt gift og er innlagt til pumping på Grimstad sykehus.

Flere steder i sin litterære produksjon har Hamsun omtalt selvmordet som en mulig og respektabel utvei når problemene ble for store. En lang rekke selvmordere trer frem i hans forfatterskap. Løyntant Glahn i «Pan» er bare en av mange. Romanen «Siste Kapitel» fra 1923 er i sin helhet viet selvmordsproblematikken. Alle-redet i 1897 skrev han i et privatbrev at «det bedste var vel forresten at skyde sig», men la til: «Men se, det skal der Mod til, og det har jeg ikke meget af.»

Hadde møtet kanskje vokst seg stort nok i mai 1945? Var hans plan å følge Hitlers og Terbovens eksempler? Var Knut Hamsuns minneord over Adolf Hitler i Aftenposten 7. mai 1945 egentlig ment som et slags minneord og et punktum også for hans eget virke?

108785